Zabudowa zwarta w miastach powyżej 50 000 mieszkańców
Dichte Besiedlung in einer Stadt über 50 000 Einwohner
Build - up area in towns over 50 000 inhabitants

Zabudowa zwarta w pozostałych miejscowościach
Dichte Besiedlung in übrigen Ortschaften
Build - up area in other settlements

WARSZAWA Miasto powyżej 1 000 000 mieszkańców
Stadt über 1 000 000 Einwohner
Town over 1 000 000 inhabitants

KRAKÓW Miasto od 500 000 do 1 000 000 mieszkańców
Stadt von 500 000 bis 1 000 000 Einwohner
Town from 500 000 to 1 000 000 inhabitants

OLSZTYN Miasto od 100 000 do 500 000 mieszkańców
Stadt von 100 000 bis 500 000 Einwohner
Town from 100 000 to 500 000 inhabitants

GNIEZNO Miasto od 50 000 do 100 000 mieszkańców
Stadt von 50 000 bis 100 000 Einwohner
Town from 50 000 to 100 000 inhabitants

ŁAŃCUT Miasto od 10 000 do 50 000 mieszkańców
Stadt von 10 000 bis 50 000 Einwohner
Town from 10 000 to 50 000 inhabitants

GĄBIN Miasto od 2000 do 10 000 mieszkańców
Stadt von 2000 bis 10 000 Einwohner
Town from 2000 to 10 000 inhabitants

STAWISZYN Miasto poniżej 2000 mieszkańców
Stadt unter 2000 Einwohner
Town under 2000 inhabitants

MARYSIN Dzielnica lub część miasta powyżej 50 000 mieszkańców
Wohnviertel oder Stadtteil 50 000 Einwohner
District or town section over 50 000 inhabitants

ZIELONA Dzielnica lub część miasta poniżej 50 000 mieszkańców
Wohnviertel oder Stadtteil unter 50 000 Einwohner
District or town section under 50 000 inhabitants

Grodziec Wieś powyżej 1000 mieszkańców
Dorf über 1000 Einwohner
Village over 1000 inhabitants

Turza Wieś od 500 do 1000 mieszkańców
Dorf von 500 bis 1000 Einwohner
Village from 500 to 1000 inhabitants

Jedłownik Wieś od 100 do 500 mieszkańców
Dorf von 100 bis 500 Einwohner
Village from 100 to 500 inhabitants

Kozice Wieś poniżej 100 mieszkańców
Dorf unter 100 Einwohner
Village under 100 inhabitants

Podlesie Odosobniona zagroda
Einzahlige Gehöft
Separate farmstead

Łąki Stacja kolejowa
Bahnhof
Railway station

Głęchowo Osiedle i stacja kolejowa
Siedlung und nächste Bahnhof
Settlement and railway station

Zagroda, budynek
Gehöft, Gebäude
Farmstead, building

Kościół, kaplica
Kirche, Kapelle
Church, chapel

Cmentarz, krzyż
Friedhof, Kreuz
Cemetery, cross

Zakład przemysłowy z kominem, bez komina
Industriebetrieb mit Schornstein, ohne Schornstein
Factory with chimney, without chimney

Komin, wieża
Schornstein, Turm
Chimney, tower

Lotnisko, lądowisko
Flugplatz, Landeplatz
Airport, airfield

Kopalnia lub szyb
Bergwerk oder Schacht
Mine or shaft

Elektrownia, transformator
Kraftwerk, Transformator
Power station, transformer

Stacja meteorologiczna, oczyszczalnia ścieków
Meteorologische Station, Klärwerk
Meteorological station, sewage works

Radiostacja, maszt
Sender, Funkmast
Radio station, mast

Wiatrak, młyn wodny
Windmühle, Wassermühle
Windmill, watermill

Skała, głaz
Stein, Findling
Rock, boulder

Punkty geodezyjne
Vermessene Punkte
Geodetic points

Punkty wysokościowe
Höhenpunkten
Elevation points

Studnie
Brunnen
Wells

Źródła, zbiornik wody
Quellen, Becken
Springs, reservoir

Wąwozy
Schluchten
Ravines

Dół, kopiec
Grube, Hügel
Pit, mound

Most lub wiadukt, przepust
Brücke oder Viadukt, Durchlaß
Bridge or viadukt, culvert

Las, linia i numer oddziału
Wald, Schneise und Flurnummer
Forest, section line and number of division

Zagajnik
Gehölz
Coppice

Zwarte krzaki
Gestrüpp
Bushes

Rzadki las
Lichter Wald
Thin forest

Łąka
Wiese
Meadow

Sad
Obstgarten
Orchard

Bagno
Sumpf
Marsch

Rzeka, strumień
Fluß, Bach
River, stream

Prom
Fähre
Ferry

Śluza
Schleuse
Lock

Zapora
Staudamm
Dam

Bród
Furt
Ford

Wodospad
Wasserfall
Waterfall

Wodowskaz
Wasserstandsanzeiger
Water-gauge

Szybkość prądu w m/s
Wassergeschwindigkeit in m/s
Speed of flow in m/s

Głębokość
Tiefe
Depth

Izobata
Tiefenlinie
Depth contourline

Brzeg nieustalony
Unbestimmtes Ufer
Undefined shoreline

1 : 100 000

1 cm - 1 km

1000 m 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 km

Zarząd Topograficzny Sztabu Generalnego WP
Państwowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne
Wojskowe Zakłady Kartograficzne

WARSZAWA 1995, WYDANIE I

PAŃSTWOWE PRZEDSIĘBIORSTWO GEODEZYJNO-KARTOGRAFICZNE

WOJSKOWE ZAKŁADY KARTOGRAFICZNE

* ARKUSZE SĄSIEDNIE *
* ANSCHLUßKARTEN *
* ADJOINING MAP *

N-34-69/70 SUWAŁKI	N-34-71/72 SEJNY	
N-34-81/82 EŁK	N-34-83/84 GRODNO	
N-34-93/94 GRAJEWO	N-34-95-/96 SOKÓŁKA	

* PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY *
* VERWALTUNGSGRENZE *
* ADMINISTRATIVE DIVISION *

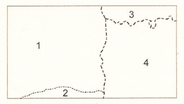

POLSKA
1. woj. suwalskie
2. woj. białostockie
3. LITWA
4. BIAŁORUŚ

* MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE *
* VERMESSUNGSGRUNDLAGE *
* SOURCE DATA *

N-34-83	N-34-84

Wojskowa mapa topograficzna 1 : 100 000
Zarządu Topograficznego Sztabu Generalnego
Wojska Polskiego

Stan aktualności 1989-90 (Polska)
1981 (Litwa, Białorus)

Znaki umowne - wzór 1986
Warstwice ciągłe poprowadzono co 10 m.

* SKRÓTY NAZW * ABKÜRZUNGEN DER NAMEN * ABBREVIATIONS OF NAMES *

Dln.	Dolny, -a, -e * untere * lower	Przyl.	Przylądek * Kap * cape	Bas.	basen, Schwimmbad, swimming pool
Dol.	Dolina * Tal * valley	Str.	Stary, -a, -e * alt * old	g.	gajówka, Hegerhaus, forest-guard lodge
G.	Góra, -y * Berg * mountain	Św.	Święty, -a, -e * sankt * saint	kąp.	kąpielisko, Freibad, resort
Grn.	Górny, -a, -e * ober * upper	Ur.	Uroczysko * Einöde * desert	kl.	klasztor, Kloster, monastery
J. Jez.	Jezioro * See * lake	W-a, W-y	Wyspa, Wyspy * Insel * island	l.	leśniczówka, Forsthaus, forester-house
Kan.	Kanał * Kanal * canal	Wlk.	Wielki, -a, -e * groß * great	m.	młyn, Mühle, mill
Kol.	Kolonia * Ansiedlung * colony	Wsch.	Wschodni, -a, -e * östlich * estern	ndl.	nadleśnictwo, Oberförsterei, forest administration
Mł.	Mały, -a, -e * klein * small	Zach.	Zachodni, -a, -e * westlich * western	ośr. wyp.	ośrodek wypoczynkowy, Erholungscenter, recreation centre
Os.	Osada * Siedlung * settlement *	Zat.	Zatoka * Bucht * bay	r.	ruiny, Ruine, ruin
Pd.	Południowy, -a, -e * südlich * southern	I	Pierwszy, -a, -e * erste * first	stad.	stadion, Stadion, stadium
Pw.	Północny * Halbinsel * peninsula	II	Drugi, -a, -e * zweite * second	szk.	szkoła, Schule, school
Pn.	Północny, -a, -e * nördlich * northern	III	Trzeci, -a, -e * dritte * third	szpit.	szpital, Krankenhaus, hospital
				u. cel.	urząd celny, Zollamt, custom house
				U. Gm	Urząd Gminy, Gemeindeamt, Local Community Council
				U. Woj.	Urząd Wojewódzki, Wojewodschaftsamt, Voivodship Council
				z.	zamek, Schloß, castle
				zn.	zniszczony, zerstört, destroyed

* SKRÓTY * ABKÜRZUNGEN * ABBREVIATIONS *

* WARSTWICE * HÖHENLINIEN * CONTOURLINES *

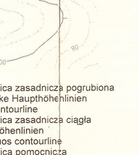

1. Warstwica zasadnicza pogrubiona
Verstärke Hauptlinie
Bold contourline
2. Warstwica zasadnicza ciągła
Hauptlinie
Continuos contourline
3. Warstwica pomocnicza
Zusatzlinien
Intermediate contourline

Autostrada
Autobahn
Motorway

Drogi główne
dwu i jednojezdniowe
Hauptstraßen
zweibahnig und einbahnig
Main roads
dual and single-carriageway

Drogi drugorzędne
dwu i jednojezdniowe
Nebenstraßen
zweibahnig und einbahnig
Secondary roads
dual and single-carriageway

Pozostałe drogi utwardzone
dwu i jednojezdniowe
Sonstige befestigte Fahrwege
zweibahnig und einbahnig
Other metalled roads
dual and single-carriageway

Inne drogi
Andere Straßen
Other roads

Numer drogi
Straßennummer
Road number

Kolej: jednotorowa, wielotorowa
Eisenbahn: eingleisig, mehrgleisig
Railway: single track, multiple track

Kolej zelektryfikowana
Eisenbahn elektrifiziert
Electrified railway

Kolej wąskotorowa
Schmalspurbahn
Narrow-gauge railways

Stacja, przystanek, tunel
Bahnhof, Haltestelle, Tunnel
Station, railway stop, tunnel

Wał lub grobla
Deich oder Damm
Embankment or Dam

Linia energetyczna
Starkstromleitung
Power transmission line

Ogrodzenie
Umzäunung
Fence

Granica państwa
Staatsgrenze
National boundary

Granica województwa
Wojewodschaftsgrenze
Boundary of the voivode

Stacja benzynowa
Tankstelle
Petrol station

Parking
Parkplatz
Parking

Kemping, pole biwakowe
Campingplatz, Zeltplatz
Camping, camp site

Ośrodek zdrowia
Ärztehaus
Health centre

Poczta
Postamt
Post office

Zabytkowe obiekty sakralne
Historische Gotteshäuser
Historical religious buildings

Kapliczka zabytkowa
Historische Kapelle
Historic chapel

Inny zabytek architektury
Anderes historisches Baudenkmal
Other architectural monument

Zamek, ruiny zamku
Schloß, historische Ruine
Castle, ruine of castle

Pomnik
Denkmal
Monument

Ośrodek sztuki ludowej
Volkskunstzentrum
Folk art centre

Uzdrowisko, źródła mineralne
Kurort, Mineralquellen
Health resort, mineral springs

Park narodowy
Nationalpark
National park

Park krajobrazowy
Landschaftschutzgebiet
Landscape park

Rezerwat przyrody
Naturschutzgebiet
Nature reserve

Pomnik przyrody
Naturdenkmal
Monument of nature

Park zabytkowy
Historischer Park
Historic park

Punkt widokowy
Aussichtspunkt
View point

Znakowane szlaki turystyczne
Markierte Wanderrouten
Marked tourist track

Szlak kajakowy
Paddelroute
Canoe route

Przystań żeglugi pasażerskiej
Anlegestelle der Passagierschiffahrt
Passenger sailing jetty

Stanica wodna
Herberge für Paddler
Water riversides hostel

Linia żeglugi pasażerskiej
Schiffahrtslinie
Passenger sailing

Policja
Polizei
Police

Drogowe przejście graniczne
Strassengrenzübergang
Road frontier crossing

Muzeum
Museum
Museum

Pole bitwy, Miejsce martyrologii
Schlachtfeld, Gedänkstätte
Battlefield, Martyrdom site

Legenda opracowana numerycznie WZKart. 1995

Opracowanie kartograficzne WZKart. 1995

GRODNO

SKOROWIDZ MAP 1:100 000

N-33 N-34

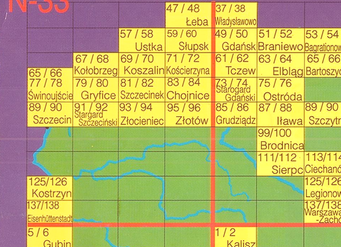

M-33 M-34

Oznaczenia arkuszy

- -bieżący
- -wydane do XII-95
- -planowane do wydania

© Zarząd Topograficzny Sztabu Generalnego WP
Państwowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno - Kartograficzne
Wojskowe Zakłady Kartograficzne

Nr katalog. WZKart. 03-222-01
ISBN 83-7135-082-1

CIP - Biblioteka Narodowa
Grodno : mapa topograficzna. Polski 1:100 000. — Wyd. 1. — Warszawa : Zarząd Topograficzny Sztabu Generalnego WP : Państwowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno - Kartograficzne : Wojskowe Zakłady Kartograficzne, 1995
1 mapa (6 arkuszy) : druk wielobarwny ; 100 x 140 cm, arkusz 70 x 100 cm
Wojskowe Zakłady Kartograficzne, 1995
ISBN 83-7135-082-1

WARSZAWA 1995

pują pokrzywy, turzyce, skrzypy. Proporcja lasów liściastych do borów wynosi w tym regionie 1:4.

Wykopaliska świadczą o tym, że człowiek pierwotny żył na rozpatrywanym obszarze już na początku środkowej epoki kamiennej (mezolitu), która przypada na preboreałną i borealną fazę klimatyczną (700–5000 lat p.n.e.). Na początku młodszej epoki kamiennej (neolitu) czyli ok. 6000 lat temu, rozprzestrzenione już było tu rolnictwo motykowe. Uważa się, że późniejsza grupa ludnościowa, której charakterystycznymi śladami są lepione ręcznie i słabo wypalane naczynia gliniane, należała do prafińskiej grupy językowej. Przed ok. 4000 lat temu zajmowała ona znaczną część północno–wschodniej Europy. Zachodnią rubież jej występowania było Pojezierze Mazurskie. U schyłku neolitu na to pojezierze z zachodu rozprzestrzeniła się ludność, której kultura materialna charakteryzowała się amforami kulistymi lub ceramiką z ornamentem sznurowym.

Narzędzia z brązu pojawiły się w omawianym regionie ok. 1300–1100 lat p.n.e. Z końca epoki brązu pochodzą stosunkowo liczne płaskie cmentarzyska całopalne. Ich charakter i znajdywana ceramika świadczą o tym, że są to pozostałości kultury łużyckiej, uważanej za prasłowiańską. Osadnictwo prasłowiańskie zapełniało zachodnią część Pojezierza Mazurskiego, dochodziło do Krainy Wielkich Jezior Mazurskich, która przez jakiś czas stanowiła granicę pleminną. Na wschód od niej znajdowały się siedziby ludności, grzebiącej prochy swoich zmarłych na cmentarzyskach kurhanowych. Znajdywana w nich ceramika jest inna od łużyckiej. Uczeni uważają, że ludność ta należała do grupy prabałtyckiej, z której wywodziły się plemiona Prusów, Jaćwingów, Auksztołów i Żmudzinów (Auksztoi i Żmudzini – to przodkowie współczesnych Litwinów). Około 400 lat p.n.e. ludność ta zaczęła rozprzestrzeniać się ku zachodowi, o czym świadczą znaleziska w zachodniej części Pojezierza Mazurskiego.

Żelazo pojawiło się na tych terenach na początku naszej ery. Poprzez szlaki handlowe docierały na ten obszar wpływy rzymskie, o czym świadczą znaleziska monet, paciorków oraz naczyń brązowych i szklanych.

W okresie wędrówek ludów (V–VIII w.n.e.) na obszarze omawianego regionu nie było większych przesunięć etnicznych. We wczesnym średniowieczu pojawiły się wzmianki o ludzie, który niemieccy podróżnicy nazywali Sudawami a słowiańscy sąsiedzi – Jaćwingami, Jaćwiahami. W XI–XIII w. zamieszkiwali obszar na wschód od Krainy Wielkich Jezior Mazurskich po dolinę Niemna na wschodzie i po Kotlinę Biebrzańską na południu. Ocenia się, że w XIII w. Jaćwingów było ok. 50 tys., żyjących wśród puszcz na tzw. „wlościach". Źródła historyczne mówią o 14 wlościach i 3 grodach jaćwieskich.

Na północny–wschód od ziem Jaćwingów były obszary zamieszkałe przez Auksztołów i Żmudzinów. Na zachód od terytorium Jaćwingów aż do obszaru dolnej Wisły żyli Prusowie. Na południe od Krainy Wielkich Jezior, na zachód od dolnego biegu Biebrzy, na obszarach nad dolnym Bugiem i dolną Narwią żyli Mazowszanie nazywani też Mazurami. Utworzyli oni swoją organizację państwową–Księstwo Mazowieckie, samodzielne do początków XVI w., sprzymierzone z Królestwem Polskim przez większość swoich dziejów.

Na południe od Biebrzy i na wschód od terenów Mazowszan rozciągały się tereny Dregowiczów (na zachód i na południe od Niemna) i Kriwiczów (na wschód i na północ od tej rzeki). Krywicze i Dregowicze – to przodkowie współczesnych Białorusinów (w średniowieczu byli oni nazywani Litwą).

W XII w. Mazowsze toczyło liczne wojny z Prusami i Jaćwingami. Szukając sprzymierzeńców, książę mazowiecki Konrad I uczynił krok, który szkodził państwu polskiemu przez kilka stuleci, aż do XX w.: sprowadził rycerski Zakon Niemiecki (zwany w Polsce Krzyżackim) do zwalczania Prusów i Jaćwingów. Zakon ten szybko podbił ich ziemie. Prowadząc politykę esterminacji autochtonicznej ludności, już do końca XIII w. wyniszczył i rozproszył naród Jaćwingów. Parę stuleci później zakończył wyniszczanie narodu Prusów. Języki pruski i jaćwieski zamilkły na zawsze. Pojedyńcze słowa dotrwały do naszych czasów w toponimii (nazwach własnych obiektów terenowych) omawianego regionu.

Państwo krzyżackie stało się wkrótce poważnym zagrożeniem dla Polski a także, dla ukształtowanej w XIII w. państwowości białorusko–auksztocko–żmudzińskiej Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wielolетnie wojny prowadzone przez Krzyżaków z sąsiadami wyniszczały ludność tego regionu i regionów sąsiednich. W 1422 roku, w rejonie melneńskim (nazwa od wsi i jeziora Melno, obecnie Melno w woj. bydgoskim) dokonano ostatecznego podziału ziem Jaćwingów pomiędzy państwo krzyżackie i Wielkie Księstwo Litewskie. Wytyczona wówczas granica przetrwała przeszło 500 lat, do 1945 r. jako wschodnia granica Prus Wschodnich. Przebiegała ona ok. 20 km na zachód od Suwałk.

Granica między Mazowszem a Wielkim Księstwem Litewskim w tym regionie ustaliła się w XV w. na linii dolnego biegu Łęgu i Biebrzy. Wzdłuż tej granicy przez długi okres grodem granicznym. Jest on wspomniany już w dokumentach z XI w.

Obszary położone bardziej na południe (tereny między Narwią i Nurcem) były kolonizowane przez osadnictwo mazowieckie z zachodu i przez ruskie (białoruskie) – od wschodu.

Po III rozbiorze Polski cały obszar po Niemen na wschodzie i po Bug na południu znalazł się w zaborze pruskim. W okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego obszar na zachód i na północ od Biebrzy wchodził w ich skład. Obszar na południe i wschód od Biebrzy został w 1807 r. przyłączony (wraz z Białymstokiem) do zaboru Rosji. W okresie II Rzeczypospolitej Polskiej, w skład utworzonego w 1919 roku województwa białostockiego weszły również powiaty grodzieński i wołkowyski, obejmujące tereny znajdujące się obecnie w granicach Białorusi. W czasie II wojny światowej Niemcy jeszcze raz zagarnęli ten region, włączając jo do Prus, tym razem na kilka lat.

Obecnie, na omawianym obszarze zachowały się pozostałości historycznie uwarunkowanych stosunków narodowych, religijnych i politycznych. Większość ludności żyjącej w północno–wschodnim regionie Polski stanowią Polacy. W okolicach Sejn mieszka kilka tysięcy Litwinów. W zachodniej i północnej części województwa suwalskiego mieszka kilka tysięcy Ukraińców (prawosławnych i grekokatolików) przesiedlonych tu w ramach akcji „Wisła" w 1947 r. W tym województwie zachowało się parę wsi rosyjskich osadników–starowierców, którzy przybyli tu w końcu XVII i na początku XVIII wieku. We wschodniej części województwa białostockiego mieszka parę tysięcy katolickiej i prawosławnej ludności białoruskiej. Przetrwało tam również parę wsi Tatarów–muzułmanów – pozostałości po osadnictwie wojskowym z XVII w. Mozaikę religijną regionu uzupełniają nieliczne gminy protestanckie oraz różne sekty. Do II wojny światowej mieszkało tu dużo ludności żydowskiej. Na grodzieńszczyźnie 75% ludności stanowią katolicy i prawosławni Białorusini. Polacy, Ukraińcy, Litwini, Tatarzy stanowią mniejszości narodowe. W Litwie 80% ogółu ludności stanowią Litwini. Mniejszości narodowe to: Rosjanie, Białorusini, Polacy, Ukraińcy, Żydzi, Łotysze.

Świadectwem bytności różnych narodów w przeszłości na tym obszarze są nazwy miejscowości i obiektów terenowych. Do nazw bałckich uczeni zaliczają Suwałki. Wschodniosłowiańskie pochodzenie mają nazwy: Hrodna (Grodno–w średniowieczu: Harodnia), Krasne. Polskie nazwy mają miasta, które wchodziły w skład Mazowsza: Kolno, Łomża, Nowogród, Wizna. Znacznie więcej elementów staropruskich, jaćwieskich, litewskich, mazurskich (mazowieckich) i ruskich (białoruskich) można znaleźć w nazwach obiektów fizjograficznych i nazwach małych miejscowości. Badanie tych nazw jest jedną z metod badawczych służących do poznawania dawnych stosunków etnicznych.

Wyrazem politycznych uwarunkowań w tym regionie są granice państw. Na obszarze przedstawionym na niniejszym arkuszu mapy znajdują się terytoria należące do 3 państw: Rzeczpospolitej Polski, Republiki Białorusi i Republiki Litwy. Współczesne granice polityczne na tym obszarze niewiele odbiegają od granic terytoriów plemiennych z okresu wczesnego średniowiecza. Brak jest tylko Jaćwingów i Prusów. Obszar ten jest słabo zaludniony z powodu niskiej jakości gruntów rolniczych, braku bogactw naturalnych, znacznego zalesienia (27% powierzchni) występowania jezior i bagien (18% powierzchni).

Opisywany region ma charakter rolniczy. Głównymi uprawami są tu: żyto, owies i ziemniaki. W strukturze użytków rolnych jest dużo łąk. Łąki w Kotlinie Biebrzańskiej zajmują 1100 km². Hoduje się tu bydło, owce, konie i trzodę chlewną. W opisywanym regionie przemysł jest słabo rozwinięty. Największymi ośrodkami przemysłowymi są Białystok i Grodno. Najlepiej rozwiniętymi gałęziami przemysłu są: przemysł włókienniczy, odzieżowy, spożywczy i drzewny. Inne dziedziny przemysłu to: skórzano–obuwniczy i materiałów budowlanych.

Omawiany region jest peryferyjnie położony w stosunku do głównych szlaków komunikacyjnych. Stanowił on w ciągu swojej historii pogranicze różnych państw. Główne szlaki drogowe miały dominację kierunków z południowego–zachodu na północny–wschód. Pierwszą drogą bitą był szlak kowieński, wybudowany w 1820 r., prowadzący z Warszawy przez Ostrołękę, Łomżę, Augustów do Kowna. W okresie międzywojennym wybudowano szosę z Białegostoku na północ, przez most na Biebrzy w Sztabinie (50–38), do Augustowa (70–32). Po wojnie powstała gęściejsza siec drogowa.Wybudowano szereg nowych mostów, m.in. na Biebrzy w Lipsku (58–58). Najważniejszymi szlakami drogowymi są aktualnie:

– droga europejska E12 z Pragi przez Warszawę, Białystok, gdzie rozwidla się na 2 kierunki: przez Kuźnicę do Grodna i dalej do Wilna i Petersburga oraz przez Bobrowniki do Wołkowyska, Mińska i Moskwy. Są na nich przejścia graniczne,
– trakt augustowski: Warszawa, Ostrołęka, Łomża, Grajewo, Augustów, Suwałki, Kowno,
– droga: Olsztyn, Ełk, Augustów, Grodno.

Najstarsza linia kolejowa w regionie została wybudowana w 1862 r. Była to tzw. kolej warszawsko–petersburska biegnąca przez Białystok i Kuźnicę. Drugi szlak łączył Ukrainę z portem w Królewcu i prowadził przez Białystok, Grajewo, Ełk. Gęstość sieci kolejowej i drogowej w północno–wschodniej Polsce jest najniższa w Polsce.

Opisywany region ma bardzo duży potencjał turystyczny ze względu na występujące jeziora, atrakcyjny, urozmaicony krajobraz, duże obszary leśne i stosunkowo niewielkie zanieczyszczenie wód i powietrza. Jednak dobrze zagospodarowany z punktu widzenia potrzeb turystyki jest tylko rejon suwalsko–augustowski.

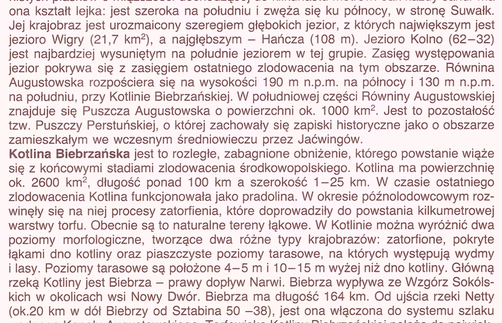

Śluza Niemnowo — Fot. Robert Sarnowski

Pałac Hr. Wołłowicza w Nowosadach — Fot. Robert Sarnowski

roku. W świątyni znajdują się stare freski, cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, pochodzący z przed 1 połowy XVII wieku i rzeźba Ukrzyżowanego Chrystusa z przełomu XVII i XVIII wieku.

We wsi znajduje się cmentarz z licznymi nagrobkami żelaznymi z Huty Sztabińskiej. Na cmentarzu jest kościół parafialny św. Rocha, będący rozbudowaną kaplicą z 1870 r.

LESNAJA (74–68) – wieś nad Kanałem Augustowskim na obszarze Białorusi. Przed wojną nazywała się Wólką Rządową. W okresie budowy Kanału znajdował się w tej wsi pierwszy w Polsce zakład produkujący smołowiec (asfalt drzewny). Kierował nim jeden z budowniczych Kanału, inż. Wojciech Korczakowski.

LIPSK (58–58) – miasto położone nad Biebrzą. Na tym miejscu była wieś Wola Lipsk wspomniana w źródłach pisanych w 1533 r. Prawa miejskie (magdeburskie) otrzymała od Stefana Batorego w 1580 r. Król zamierzał wybudować tu port rzeczny (stąd łódź żaglowa w herbie) i urządzić punkt etapowy na drodze handlowej między Grodnem (Niemnem) a Mazowszem (Biebrzą, Narwią). Urządzał je ówczesny leśniczy perszturski, Piotr Wiesiołowski. Od czasów pomiaru włóczonego zachował się pasmowy układ przestrzenny miasta z prostolinijną, regularną siatką ulic. Mieszkańcy Lipska liczne brali udział w walkach narodowo–wyzwoleńczych. Prawa miejskie Lipsk utracił przejściowo na okres 1867– 1983 r. Jest tu neogotycki kościół p.w. Matki Boskiej Anielskiej z 1906 r. Znajduje się w nim cudowny obraz Matki Boskiej z XVII w.– pozostałość po cerkwi oraz po dużej i znaczącej niegdyś społeczności prawosławnej (a później, od XVII w. – unickiej) na tych terenach.

Lipsk jest ośrodkiem sztuki ludowej. W Lipsku i okolicach są wytwarzane oryginalne tkaniny wg starej, tradycyjnej technologii: dywany dwuosnowowe i sejpaki. W Lipsku rozpoczyna się niezwykle ciekawy szlak kajakowy po Biebrzy.

MIKASZÓWKA (76–56) – powstała na miejscu rudni prowadzonej od połowy XVII wieku do 1826 roku. We wsi zachowało się wiele obiektów tradycyjnego, drewnianego budownictwa, m.in. kościół p.w. Marii Magdaleny wybudowany w 1907 roku. Jego wnętrze jest urządzone w tradycyjnym puszczańskim stylu (liczne poroża jeleni i łosi). Przy moście przez Kanał Augustowski znajduje się śluza Mikaszówka, zbudowana w 1828 r.

MONKINIE (84–36) – wieś, której nazwa przyjęła się od nazwy uroczyska leśnego („mank" po jaćwieskiu znaczyło „błoto"). Początkowo była to osada drwali Budy Monkinie, wspomniana po raz pierwszy w 1749 r. Znajduje się w niej ładny drewniany kościół trójnawowy p.w. Matki Boskiej Anielskiej wybudowany w 1924 r. w puszczańskim stylu tych okolic.

NIEMNOWO (74–80) – osada nad Kanałem Augustowskim. Tu znajduje się największa, trzykomorowa śluza zbudowana przez Jana Pawła Lelewela (brat Joachima) w 1829 r. We wsi zachował się domek śluzowego z poczz. XX w. We wsi prywatne muzeum, w którym znajdują się mapy ręcznie malowane z 1870r. Półtora km w górę kanału znajduje się sprawny jaz „Kurkul", regulujący poziom wody w białoruskiej części kanału. Przy śluzie prywatne kwatery.

NOWOSADY (66–76) – we wsi pałac barokowy hr. Wołłowicza. Przed II wojną świątową mieściło się tu sanatorium dla alkoholików. W latach 1946–49 pałac został odremontowany. Obecnie mieści się tu sanatorium. Wokół piękny park i stawy.

OKÓŁEK (82–54) – wieś powstała w XIX w. Czarna Hańcza w tym miejscu meandruje, a na jej starorzeczu rosną rzadkie rośliny: rosiczka, storczyk okrągłolistny, storczyk krwisty, gwiazdnica grubolistna. Niedaleko tej wsi, przy żółtym szlaku prowadzącym do Rygoli (76–58) można obejrzeć zabytkowy dąb szypułkowy i głaz pamiątkowy ku czci VIII Uderzeniowego Batalionu Kadrowego AK.

PIESCZANY (72–76) – wieś na obszarze Białorusi, przy moście na drodze z Sopockina do Kadysza znajduje się radziecki bunkier z tablicą pamiątkową, należący do tzw.linii Mołotowa, zw. też „zębami Stalina". Podobne bunkry znajdujące się w pobliżu wsi ułożone są w terenie na kształt szachownicy. Są one przeważnie uszkodzone od wewnątrz ładunkami wybuchowymi przez wycofujące się wojska niemieckie.

POLNICA (72–84) – wieś na obszarze Białorusi. Niedaleko niej odkryto pozostałości osiedla ludzi z końca paleolitu.

PŁASKA (76–48) – wieś, siedziba urzędu gminy. Założona była jako osada drwali. Nazwa pochodzi zapewne od nazwy rzeczki dzisiaj nazywanej Serwianką lub Suchą Rzeczką a dawniej Płaską. Niedaleko wsi znajduje się binduga, miejsce zsuwania zciętych drzew do wody.

RYGOL (76–60) – wieś, która rozwinęła się w okresie budowy Kanału Augustowskiego. W 1941 r. w rejonie wsi hitlerowcy zorganizowali obóz przejściowy dla jeńców radzieckich, gdzie zginęło ok. 3000 ludzi. Podczas okupacji była tu silna komórka polskiego podziemia.

SOPOCKIN (70–74) – w języku białoruskim Sapockin, osiedle miejskiego typu na obszarze Białorusi. Związane jest ono funkcjonalnie z Grodnem. Powstało w Wielkim Księstwie Litewskim. W 1786 roku otrzymało prawo na coroczne jarmarki. W końcu XIX w. mieszkało w nim ok. 4000 ludzi. Były w nim wówczas zakłady produkcji kafli, płyt cementowych, szkła, oleju. Obecnie są w nim: zakład przemysłu drzewnego i dziewiarskiego, młyn, 2 szkoły średnie, szpital. Znajduje się tu kościół katolicki zbudowany w 1612 r. w stylu gotyckim przez hr. Antoniego Wołłowicza. Na cmentarzu kwatera żołnierzy polskich poległych 22.IX.1939 r. wraz z dowódcą okręgu grodzieńskiego gen. bryg. Olszyną–Wilczyńskim.

STRĘKOWIZNA (76–34) – wieś powstała w XVII w. Nazwa pochodzi od nazwiska rudnika – Strękowskiego.

STRZELCOWISKA (82–52) – wieś powstała w XVII wieku przy rudni. Niedaleko tej wsi, w dniu 3.9.1863 r. oddziały powstańcze „Wawra" Ramotowskiego i „Landera" Lenkiewicza stoczyły ostatnią w tych okolicach bitwę z wojskami rosyjskimi.

STUDZIENICZNA (72–38) – wieś w granicach Augustowa. Znajduje się w niej dużyzespół sakralny, najpopularniejsze w okolicy miejsce odpustowe. W skład zespołu wchodzą:
– drewniany kościół z 1847 r. fundacji chłopa Szymona Andruszkiewicza z Pawłówki pod Sejnami,
– dzwonnica z 1820 r. przy kościele,
– kaplica/cela NMP na Grądziku z 1872 r. z cudownym obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej,
– studzienka na źródełku z cudowną wodą, zlokalizowana przy kapliczce.

Legenda wiąże początki świętości tego miejsca z czasami pogańskimi. Zanika powoli bardzo żywy dawniej kult świętych: Jana Niepomucena, Anny i Tekli. W latach 1861 – 1862, 1905–1907 i 1956 Studzieniczna była widownią manifestacji religijno–patriotycznych. Za wsią znajduje się dom zgromadzenia franciszkanek Rodziny Marii z 1932 r. prowadzącego zakład opiekuńczy dla dzieci upośledzonych. W lesie znajduje się cmentarz założony w 1832 r., na którym można zobaczyć ciekawe odlewy żeliwne z huty w Sztabinie (50–38).

SUCHA RZECZKA (74–42) – wieś letniskowa. W 1695 r. istniała tutaj krótko rudnia Obuchowskiego, a od XVIII w. do lat 20–tych obecnego wieku – duży młyn. Nazwa wsi pochodzi od nazwy rzeczki nazywanej obecnie Serwianką a wcześniej Płaską, która widocznie okresowo wysychała. W 1944 r. niedaleko wsi miały miejsce zwycięskie walki oddziałów AK i partyzantów radzieckich z Niemcami.

SZTABIN (50–38) – duża wieś gminna, dawniej miasteczko założone przez Chreptowiczów na przełomie XVII i XVIII wieku. Jest tu kościół z 1912 roku wybudowany w stylu neogotyckim za pieniądze fundacji Sztabińskiej. Warto obejrzeć zegar słoneczny i popiersie żeliwne Joachima Chreptowicza odlane własnoręcznie przez hr. Karola Brzostowskiego – właściciela zakładów przemysłowych w Hucie, twórcy tzw. Rzeczypospolitej Sztabińskiej.

WOJCIECH (72–36) – wieś powstała w XVII w. z rudni prowadzonej przez Liwskich. Obecnie stanowi część Augustowa.

PARKI I REZERWATY

BIEBRZAŃSKI PARK NARODOWY – utworzony w 1993 r., o powierzchni 59223 ha (największy w Polsce). Obejmuje najbardziej naturalny zespół torfowisk niskich i wysokich, położony w dolinie Biebrzy z jej dopływami, jeziorami, kanałami i rowami melioracyjnymi. Park jest siedliskiem cennych i rzadkich gatunków flory i fauny, szczególnie ostoi lęgowych ptaków wodno–błotnych i drapieżnych, ssaków drapieżnych oraz łosi. Relikтami roślinnymi są m. in. zarośla brzozy niskiej, bór mechowiskowy i borealne świerczyny. Biebrzański Park Narodowy jest przewidziany do wpisania na listę Światowych Rezerwatów Biosfery.

WIGIERSKI PARK NARODOWY – o powierzchni 15113 ha. Na tym arkuszu mapy przedstawiony jest tylko jego południowy skrawek. Park ten utworzony został 1.01.1989 r., jako piętnasty park narodowy w Polsce. Jego krajobraz został ukształtowany przez ostatnie zlodowacenie, które zatrzymało się na linii Płociczno–Bryzgiel (86–34). Najcenniejszymi obiektami Parku są wody, które stanowią 18% jego powierzchni. Osobliwością Parku są małe śródleśne jeziorka dystroficzne, zwane „sucharami". Otoczone są one mszarem torfowym, który niejednokrotnie odrywa się tworząc pływające wyspy. W Wigierskim Parku Narodowym występują prawie wszystkie typy zbiorowisk leśnych Polski północno–wschodniej oraz przyległych obszarów Białorusi i Litwy. Najbardziej charakterystycznymi zespołami leśnymi są: trzcinnikowo–sosnowy bór mieszany, trzcinnikowo–świerkowy bór mieszany i leszczynowo–świerkowy las mieszany.

Oprócz zespołów leśnych na terenie Parku występuje ponad 50 zespołów nieleśnych, rzadko już występujących w Polsce, np. zbiorowiska torfowiskowe. Dotychczas stwierdzono występowanie ok. 800 gatunków roślin naczyniowych (w tym 49 podlegających ochronie prawnej), ponad 200 gatunków mchów i wątrobowców oraz ok.300 gatunków porostów.

Spośród fauny, najbardziej charakterystycznym gatunkiem Parku jest bóbr, występujący licznie na brzegach jezior i rzek. Pośród występujących tu ptaków na szczególną uwagę zasługują coraz rzadsze: orlik krzykliwy, kania, myszołów. Najcenniejsze obiekty przyrodnicze Parku są chronione w rezerwatach ścisłych zajmujących ok. 388 ha.

BRZOZOWY GRĄD (72–38); 0,08 ha. Rezerwat florystyczny. Stanowisko obuwika pospolitego na wyspie na Jeziorze Studzienicznym w Puszczy Augustowskiej

GLINKI (62–44); 1,65 ha. Rezerwat florystyczny. Stanowisko paproci pióropusznika strusiego, jedyne w Puszczy Augustowskiej.

HOŻAUSKI ZAKAZNIK (78–88); tymczasowy rezerwat botaniczny na obszarze Białorusi. Powierzchnia 4,9 ys. ha. Został utworzony w 1978 roku dla ochrony miejsc występowania dziko rosnących ziół leczniczych. Zajmuje kompleks leśny, w którym przeważa sosna. Rzadko występuje w nim świerk, brzoza i czarna olcha.

JEZIORO KALEJTY (76–32); 740,67 ha. Rezerwat krajobrazowy. Chronione są: jezioro, otaczające go lasy i torfowisko. Występują na nim reliktowe gatunki mszaków.

JEZIORO KOLNO (62–32); 269,26 ha. Jest to rezerwat ptasi, miejsce lęgowe wielu gatunków ptaków, m.in. łabędzia niemego.

KOZI RYNEK (66–46); 146,63 ha. Rezerwat florystyczny. Lasy grądowe i łęgowe typowe dla Puszczy Augustowskiej. Miejsce walki płk. Konstantego Ramotowskiego „Wawra" w 1863 r.

KURIAŃSKIE BAGNO (68–50); 1713,62 ha. Rezerwat florystyczno–faunistyczny o unikatowej geomorfologii. Naturalne, rzadko spotykane zbiorowiska leśne, stanowisko wielu rzadkich i chronionych gatunków flory. Mateczник łosia, wilka, głuszca. Rezerwat jest zamknięty dla turystyki.

MAŁY BOREK (74–50); 90,53 ha. Rezerwat florystyczny. Przykład boru świeżego w Puszczy Augustowskiej, ostoja głuszca.

PERKUĆ (76–52); 209,82 ha. Rezerwat florystyczny. Jest to bór świerkowo–sosnowy o pierwotnym charakterze oraz zarastające Jezioro Kruglak.

SOPOCKIŃSKI ZAKAZNIK (76–70), tymczasowy rezerwat botaniczny na obszarze Białorusi. Powierzchnia 12,6 tys. ha. Został utworzony w 1978 roku dla ochrony miejsc występowania dziko rosnących ziół leczniczych. Przez jego teren przepływa dolna część Czarnej Hańczy. Przeważają lasy sosnowe z rzadko występującymi: świerkiem, brzozą i czarną olchą.

STARA RUDA (70–40); 83,15 ha. Rezerwat krajobrazowo–florystyczny. Są tu źródliska rzeki Rudawki, bory torfowe o charakterze borealnym, ostoje rzadkich ptaków i zwierząt.

STAROŻYN (72–54); 298,43 ha. Rezerwat florystyczny. Są to grądy i olsy, stanowiące ostoję m.in. głuszca.

INFORMATOR TURYSTYCZNY

AUGUSTÓW

Urząd Rejonowy
ul. 3 Maja 29, tel. 45–340, 45–350
Urząd Miasta
ul. 3 Maja 70, tel. 21–44, 20–72
Urząd Gminy
ul. Wojska Polskiego 51, tel. 30–56

Baza noclegowa
Motel, ul. Mazurska 4, tel. 28–67, 28–68
Dom wycieczkowy „Cezar", ul. Sportowa 1, tel. 34–55, 34–56
Dom wycieczkowy „Stary Młyn", Białobrzegi, tel. 49–270
MOSiR „Krechowiak", ul. 1 Pułku Ułanów Krechowieckich 2 tel. 20–33
Dom Nauczyciela ZNP, ul. 29 Listopada 9, tel. 20–21
Wojskowy Dom Wypoczynkowy, Al. Kardynała Wyszyńskiego 1, tel. 34–96
DW „Kormoran", ul. Tytonionia 14, tel. 36–35
„Leśnik", ul. Turystyczna 19, tel. 28–41
Ośr. Wyp. w Borkach nad Jez. Necko, dojście od ul. Konarskiego, tel. 23–04
„Ceramik", Borki, dojście od ul. Konarskiego tel. 30–83
Ośrodek Wczasowy PKP, ul. Kolejowa 1b, tel. 38–42
„Borki", ul. Nadrzeczna 147, tel. 20–22
Ośrodek Żeglarski PTTK, ul. Nadrzeczna 70a, tel. 23–52
„Słoneczna Polana", nad Jez. Sajno, dojście 1 km od szosy Augustów – Grodno
„Ostry Róg", nad Jez. Białym, dojazd od Przewięzi (72–38), tel. 21–15
„Dróżniczówka", Przewięź (72–38), tel. 22–58
„Leśnik", Przewięź (72–38)
Kwatery prywatne, MOSiR, ul. 1 Pułku Ułanów Krechowieckich 2, tel. 37–91
Pola namiotowe
Goła Zoska nad Jez. Rospuda (północna odnoga Jez. Necko); nad Jez. Białym, Studzieniczym, Sajnem i na północnym brzegu Necka
PTTK przy DW „Cezar", ul. Sportowa
MOSiR, ul. 1 Pułku Ułanów Krechowieckich
Schronisko Młodzieżowe PTSM, Szkoła Podstawowa nr 4, ul. Konopnicka 4, tel. 22–29

Baza gastronomiczna
Restauracja „Albatros", ul. Mostowa 3, tel. 21–23, kat. II
Restauracja „Myśliwska", Przewięź, tel. 24–11
Restauracja „Rospuda", Klonownica (72–32), kat. III
Bar „Grill–bar", Rynek Zygmunta Augusta 30
Bar „Przy drodze", ul. Wojska Polskiego 25
Bar „Relaks", Rynek Zygmunta Augusta 15

Informacja dodatkowa
Informacja PKP, ul. Dworcowa 1, tel. 22–77
Informacja PKS, Rynek Zygmunta Augusta 18, tel. 36–29, 36–49
Komenda Rejonowa Policji, ul. Brzostowskiego 6, tel. 997, 34–41
Straż Pożarna, ul. Brzostowskiego 2, tel. 998
Pogotowie Ratunkowe, ul. Szpitalna 12, tel. 999
Szpital Rejonowy i przychodnia lekarska, ul. Szpitalna 12, tel. 28–21
Poczta, UPT 1 Rynek Zygmunta Augusta 3, tel. 32–33
Kasa wymiany walut, PBK, ul. 3 Maja 43, tel. 34–06
Pomoc drogowa, ul. Mazurska 4, tel. 26–66, 28–67
ul. Sejneńska 63, tel. 50–43

Stacje obsługi samochodów
ul. Sejneńska 63, tel. 50–43
ul. Wojska Polskiego 98, tel. 26–76

Muzea
Muzeum Ziemi Augustowskiej, Augustów
Dział Etnograficzny, ul. Hoża 7, tel. 27–54
Dział Historii Kanału Augustowskiego, ul. 29 Listopada 5a, tel. 23–60

Ośrodki wczasowe
OW „TEWA", Serwy (78–44), tel. Sucha Rzeczka nr tel. 11

Redaktor wydania – Stanisława Staeven
Autor treści turystycznej – Jerzy Zuzia
Redaktor techniczny – Jan Pachniewicz
Prace kartograficzne – Barbara Mączyńska
Druk Wojskowe Zakłady Kartograficzne. Warszawa 1995

Szanowni Państwo

Oddajemy do waszych rąk pierwsze wydanie Topograficznej Mapy Polski z treścią turystyczną. Uwagi i spostrzeżenia prosimy nadsyłać na adres:
Wojskowe Zakłady Kartograficzne 00-909 Warszawa, Al. Jerozolimskie 97.

Grodno często było napadane przez Krzyżaków (1284, 1306, 1311, 1328, 1393 r.). Od 1376 roku, w okresie władzy wielkoksiążęcej księcia Witolda, Grodno było drugą stolicą Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1486 roku miasto uzyskało prawa magdeburskie (do tego czasu funkcjonowało na tzw. prawie ruskim). W latach 1576–86 było rezydencją króla Stefana Batorego jako tymulanrego wielkiego księcia Wielkiego Księstwa Litewskiego. W okresie 1589 –1795 Grodno było centrum tzw. Grodzieńskiej ekonomii, tzn. latyfundiów, z których dochody szły na utrzymanie królewskiego dworu. Ekonomia ta produkowała rocznie 50 tys. potowy XVIII w. dzielila się na klucze, wójtostwa i wsie, a od 2 połowy XVIII w.– na „gubernie" (Janowską, Dąbrowską, Sokólską, Krynecką, Kwasowską i Jeziorską), w skład których wchodziło 49 kluczy, 24 folwarki, 1 lentwójtostwo, 13 miast i miasteczek, 368 wsi i 5 puszcz. Miała ona ok. 7300 włók ziemi (155 tys. ha), 10600 gospodarstw i 43000 ludzi pracujących na królewski dwór.

W 1591 r. w Grodnie powstała założona przez drukarza Mamoniczа drukarnia wydawała książki w różnych językach, m.in. w polskim i białoruskim. Pod koniec XVIII w. starosta grodzieński A.Tyzenhauz założył w okolicy Grodna manufaktury królewskie oraz teatr i szkoły w samym mieście.

Najważniejszymi zabytkami Grodna są: cerkiew św. Borysa i Gleba na Kałoży z XII w., zbudowana przez budowniczego z Smoleńska z Grodna; Stary Zamek z XIV w., przebudowany po 1579 roku i w XIX w.(na terenie zamku są ślady dwóch cerkwi: z 1 połowy XII w. i z XIV w.) obecnie mieści się tu Muzeum Historyczno–Przyrodnicze; Nowy Zamek z XVIII w., przebudowany w XIX w., od 1795 r. do października 1797 r. mieszkał tu król Stanisław August Poniatowski, tu podpisał III rozbiór Polski (obecnie mieści się tu Muzeum Sztuki i Militariów); kościoły i klasztory: Bernardyński z XVII – XVIII w., Brygidek z XVII w., Franciszkanów z XVII w., Jezuitów z XVII i XVIII w.; pozostałości pałacu Tyzenhausa z XVIII w.

Grodno jest miastem Elizy Orzeszkowej. W bibliotece znajduje się wystawa poświęcona pisarce, na zewnątrz